

องค์ความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ : โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง)
สาขาวิชาการศึกษาดลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*

The Body of Knowledge on Master of Wisdom in Fine Arts : Woman's College
in The Court

มธุวีริญจ เทพกิจ**

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่ององค์ความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) เป็นการศึกษาประวัติชีวิต ผลงาน องค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ ด้านดอกไม้สด ด้านอาหารและขนม และด้านปักสะตึง จำนวน 5 ท่าน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ศึกษาใช้การสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เดี่ยวและกลุ่ม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าครูภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย ครูภูมิปัญญาด้านอาหารและขนมสืบทอดการทำอาหารและขนมแบบชาววังดั้งเดิม มีการคิดสร้างสรรค์ ปรับประยุกต์ ผสมผสาน ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทั้งในด้านรูปลักษณ์และรสชาติ คัดสูตรของตนเองขึ้นมาให้ร่วมสมัยขณะที่ยังคงแนวอนุรักษ์ไว้ได้อย่างครบถ้วน มีการปรับปรุงแก้ไขจดบันทึกไว้เป็นสูตรอาหารที่ถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ครูภูมิปัญญาด้านปักสะตึง เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาที่สืบสานวิชาช่างปักสะตึงชั้นสูงสืบต่อกันมา และยังเรียนรู้ตามความสนใจ ทำให้เกิดการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับภูมิปัญญาสากล ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์แต่ละด้านมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานด้านดอกไม้สดจะสอนให้ใจเย็นไม่ให้เครียดกับชิ้นงาน ใช้สุนทรียะและสมาธิในการทำงาน ให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง ด้านอาหารและขนมเน้นการใส่ใจลงไปในทุกกระบวนการ การให้ชิมและจดบันทึก ด้านปักสะตึงให้นักศึกษาเลือกถ่ายเอง สอนวิธีการมองลาย และสอดแทรกด้านจิตใจให้ใจเย็น มีสมาธิ อดทน ประณีต ละเอียดย่อน ครูภูมิปัญญาที่มีการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักโดยการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้และทักษะสู่คนรุ่นใหม่และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งเป็นผลให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาได้รับการสืบทอด สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำงานของครูภูมิปัญญา คือ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาดลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ภาควิชาการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี รศ. ดร.ศิริมา จิตต์จรัส เป็นที่ปรึกษาหลัก ดร.นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และรศ.ดร.เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์เป็นที่ปรึกษาร่วม

** นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาดลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail address : veerink@gmail.com, e-mail address อาจารย์ที่ปรึกษา sirina_c@hotmail.com

ศรัทธาที่มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และสำนักในการเป็นข้าราชการสำนักและพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักไทยให้คงอยู่สืบไป

Abstract

The research on The body of knowledge on master of wisdom in the fine arts: Women's college in the court studied life and works, background and knowledge, transferring procedure of five expert teachers in three section; fresh flowers arrangement, food and dessert, and embroidery. The research method used are a qualitative research and studied with the synthesis technique of documents, interviews, observations and group interviews.

The results founded that the wisdom teachers of handcraft fresh flowers gained knowledge from the master in The Royal Court as high class crafts which were created by the forerunners and designed in accordance with their beliefs that expressed to faith in religious rituals, inherited customs, and traditions in Thailand. The wisdom teachers of food and dessert inherited a traditional cooking and baking in The Royal Court. Their creativity was applied from various knowledge. There were unique in both appearance and taste. They also created the recipes of their own while providing contemporary and conservation in entirety. They revised and updated recipes and will transfer to next generation. For wisdom teachers in handcrafted embroidery. The wisdom teachers inherited from her teacher who inherited wisdom and skill for generations. These teachers are self-educated and combined into both of traditional and universal wisdom. Each wisdom teacher had the methods and knowledge transferred similarly. However, they are some difference depended on the kind of work. In handcrafted fresh flowers, The teacher trained the students emphasizing patience, no pressure in a piece of work, and have a high concentration on work. The wisdom teachers of food and dessert focused on learning by carefulness, tasting flavor, and taking notes. The wisdom teachers of handcrafted embroidery trained students to select and recognize the patterns and practiced with a mindful meditation, patience and exquisitely working. The body of knowledge on master of wisdom in the fine arts: Women's college in the court developed knowledge by learning an inheritable wisdom, continuing to create work. All teachers are willing to transfer knowledge and skills to the younger generation and disseminating knowledge to the public so that knowledge will still remain. The inspiration of the wisdom teachers were faith and royalty in the Royal family and appreciation on Her royal highness Princess Chakri Maha Sirindhorn's wish in this regard to develop The Royal Traditional Thai Crafts in court to remain forever.

บทนำ

งานประณีตศิลป์ของสตรีไทยในราชสำนักมีเอกลักษณ์อันโดดเด่นขึ้นชื่อ เปี่ยมไปด้วยคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาไทยในวังแต่ดั้งเดิม มีศูนย์กลางการศึกษาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

ตามสำนักเจ้าชายฝ่ายในจึงถือเป็นแหล่งรวมคณาจารย์ที่มีความรู้ความชำนาญที่ได้ผ่านการสั่งสมภูมิปัญญามาอย่างยาวนาน การถ่ายทอดความรู้ภายในวังต่างๆ เป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงโดยการสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ขึ้นด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ทั้งยังไม่มีภาระจกบันทึกลงเป็นเอกสารหรือตำราที่สามารถศึกษาค้นคว้าได้

นับจากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กระแสอารยธรรมต่างชาติได้แพร่เข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ทั้งในยุคสังคมสมัยใหม่ (modern society) มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน องค์ความรู้อันเป็นประณีตศิลป์หลายอย่างได้ถูกทอดทิ้งและสูญหายไปตามกาลเวลา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีจึงทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีในพระบรมมหาราชวังว่า สมควรที่จะให้มีการถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้รับทราบ จะเป็นการส่งเสริมเผยแพร่ให้ตระหนักในคุณค่าและช่วยอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไปเพราะผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางช่างนับวันจะหมดไป ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) จึงได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้วิชาช่างประดิษฐ์ของสตรีใน 3 แขนงวิชา คือ วิชาอาหารและขนม วิชาช่างดอกไม้สด และวิชาช่างปักสะดึง เริ่มเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2529 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง)ได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนช่างฝีมือสตรีที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ครูภูมิปัญญาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) เป็นข้าราชการสำนักและเป็นผู้เชี่ยวชาญทางช่างที่เหลือน้อยจำนวนเพียงเล็กน้อยและเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก ต่างเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงาน มีทักษะความชำนาญในวิชาช่างขั้นสูง และมีเคล็ดลับจากการสั่งสมประสบการณ์ด้วยการลองผิด ลองถูก ครูพักลักจำมาจากชาววังรุ่นก่อนเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าไม่อาจหาได้จากที่อื่นๆ แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือการสร้างสรรค์ผลงานของครูยังไม่มีภาระจกบันทึกลงเป็นตำราที่สามารถนำกลับมาศึกษาค้นคว้าได้ ซึ่งอาจทำให้สูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล

ดังนั้นการศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์จึงเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ เรื่องราว เหตุการณ์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต รวมทั้งทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดเห็น การสื่อความหมาย พัฒนาการของภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ และแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้การสังเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญา และบันทึกจัดเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจะเป็นประโยชน์เพื่อให้บุคคลรุ่นหลังสามารถศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือต่อยอดองค์ความรู้ให้เกิดวิวัฒนาการต่อไป ถือเป็นภาระอันหนักอึ้งและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อให้ปวงชนชาวไทยได้ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นประณีตศิลป์ที่ควรค่าแก่การจารึกสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์
2. ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์จำนวน 5 คน ที่มีลักษณะเป็น information-rich cases และใช้เกณฑ์การคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทยที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ และด้านการได้รับการยอมรับในสังคม **กลุ่มที่ 2** ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ นักศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ด้านช่างดอกไม้สด จำนวน 10 คน ด้านอาหารและขนม จำนวน 10 คน ด้านปักสะตึง จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure in-depth interview) ใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) หรือครูภูมิปัญญาโดยใช้แนวคำถามแบบปลายเปิดสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า (interview guide) 2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) นักศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) 3. การสังเกตและจดบันทึก (observation and field-note) ใช้วิธีการสังเกต 2 วิธี คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างใกล้ชิด ซึ่งช่วยให้เข้าใจและเห็นสภาพการณ์ได้กว้าง รวมทั้งได้ข้อมูลที่แท้จริง ถูกต้อง สมบูรณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) ใช้การสังเกตเชิงสำรวจภูมิปัญญาประณีตศิลป์ในราชสำนัก กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสภาพเหตุการณ์ทั่วไป เช่น สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต กระบวนการเรียนการสอน การส่งผ่านความรู้ และภูมิปัญญาจากครูสู่ลูกศิษย์ จากรุ่นที่สูรุ่นน้อง เพื่อหาหลักฐานและข้อมูลเพิ่มเติมซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำมาประกอบการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล โดยผู้วิจัยจะสังเกตอยู่ห่างๆ และไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม

การตรวจสอบข้อมูล

1. ความตรง (validity) ทั้งความตรงของเนื้อหา (content validity) และการตรวจสอบความตรงภายในโดยผู้ให้ข้อมูล (member checking) 2. ความน่าเชื่อถือ (reliability) โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) แหล่งเวลา สถานที่ และบุคคล 3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะช่วยปรับปรุงแนวทางการเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดกระบวนการประเมินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้วและข้อมูลใดควรเก็บเพิ่มเติม โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) การบันทึกเสียง การบันทึกภาพบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ (typical data) และพิจารณาตีความข้อมูลด้วยการบรรยาย วิเคราะห์ความสอดคล้อง และความแตกต่างของข้อมูล หลังจากตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปอุปนัย (analytic induction)

สรุปผลวิจัย

1. ประวัติชีวิต ผลงาน และองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาด้านช่างดอกไม้สด

1. อาจารย์น้อย พูนขุนทด

อาจารย์น้อย พูนขุนทด อายุ 69 ปี ได้รับการสั่งสมองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานด้านดอกไม้สด และเครื่องหอมตำรับชาววังมานานกว่า 54 ปี โดยเริ่มต้นเรียนรู้จากผู้ใหญ่ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูงที่พระตำหนักของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงมาลีศเสาวรส จึงมีองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญในงานดอกไม้ทุกประเภท รวมถึงงานเครื่องหอมต่างๆ เช่น น้ำอบไทย เครื่องหอม แป้งร่ำ เทียนอบ ต่อมาได้เข้าทำงานที่แผนกพัศกร มีหน้าที่ทำเครื่องหอมในงานพิธีต่างๆ จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานด้วยอีกทางหนึ่ง **องค์ความรู้ของอาจารย์น้อย** เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับดอกไม้สด การร้อยมาลัยแบบต่างๆ การจัดพานดอกไม้ การปักพุ่ม การทำเครื่องห้อย เครื่องแขวน การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สด การทำส่วนประกอบงานดอกไม้สด เช่น ร้อยอุษะ ร้อยตาข่าย ร้อยเฟื้อง เย็บแบบ เย็บเข็ม เย็บโบ ทำดอกข่า และการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่างๆ งานเครื่องหอม เช่น การอบแป้งร่ำ การทำบุหงา ผลงานที่ผ่านฝีมือของอาจารย์น้อยเปรียบเสมือนงานศิลปะที่สร้างสรรค์ด้วยความประณีตงดงามละเอียดอ่อน และละเอียดละไม

อาจารย์น้อยได้เริ่มสอนที่แผนกช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา นับเป็นระยะเวลากว่า 26 ปี ด้วยองค์ความรู้ที่สั่งสมมาเนิ่นนานทำให้อาจารย์น้อย รู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์งานดอกไม้สด โดยเฉพาะการเลือกใช้ดอกไม้มาทัดแทนดอกไม้ชนิดเดิมที่หายากและขาดแคลนในบางฤดูกาล ทั้งยังประยุกต์เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ ได้สีสันและลวดลายใหม่ๆ ที่สวยงาม และมีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ อาจารย์น้อยเริ่มต้นในขั้นเตรียมการด้วยการอธิบายให้นักศึกษาทราบถึงวัตถุประสงค์ของการประดิษฐ์ดอกไม้สด จากนั้นจะแนะนำการเลือกวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือให้ถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งความรู้ในการเก็บรักษาและถนอมดอกไม้ให้สด ในขั้นดำเนินการ อาจารย์น้อยจะสอนจากง่ายไปหายาก สอนจากส่วนย่อย ไปหาองค์รวม ในระยะแรกอาจารย์น้อยจะสาธิตวิธีการและให้นักศึกษาดูลายประกอบจากผังมาลัย เมื่อนักศึกษาเริ่มมีความชำนาญก็จะให้ทำผลงานที่มีความละเอียดซับซ้อนเพิ่มขึ้น เมื่อสอนโดยการอธิบายและการสาธิตแล้ว นักศึกษาจะต้องลงมือปฏิบัติโดยการร้อยมาลัยด้วยตนเอง จากนั้นอาจารย์จะเดินดูการร้อยมาลัยของนักศึกษาและให้คำแนะนำเป็นรายๆ ไป

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

อาจารย์น้อยใช้หลักการประยุกต์เทคนิคจากสิ่งที่ยากให้เข้าใจง่าย ในหลักการร้อยมาลัยตามสัดส่วนและรูปแบบที่ถูกต้องตามรูปแบบของราชสำนักไทย โดยได้ถ่ายทอดความรู้วิธีการร้อยมาลัยแต่ละลายลงในแผนผัง เพื่อเป็นแนวทางให้นักศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างกรอบทฤษฎี แนวคิดในวิธีการร้อยมาลัย เมื่อนักศึกษาฝึกฝนจนชำนาญก็สามารถนำไปปรับประยุกต์เองได้ นอกจากนี้เทคนิคสำคัญในการร้อยมาลัยที่อาจารย์น้อยพูดเสมอ คือ จิตใจกับการร้อยมาลัยเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ร้อยต้องมีใจรัก ไม่เครียดและใจเย็น

อาจารย์น้อยจะเน้นเรื่องจิตใจมาก เวลาสอนจะไม่กดดัน เพราะถ้าเครียดผลงานจะออกมาไม่ดี เมื่อทำได้นักศึกษาจะมีความภาคภูมิใจ อาจารย์น้อยเชื่อว่าจิตใจมีผลต่อการทำงานและผลงาน ในด้านการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สด อาจารย์น้อยกล่าวว่า

“มีคนสืบทอดต่อไปได้หลายคน ไม่น่าจะสูญหาย การสืบทอด เผยแพร่ต่อไปเป็นสิ่งดี ให้ได้รู้ ได้เห็นผลงาน ไม่ใช่อยู่กับที่และไม่เกิดการพัฒนา”

2. อาจารย์มัตติกา เทพลีธี

อาจารย์มัตติกา เทพลีธี อายุ 54 ปี มีศักดิ์เป็นหลานของอาจารย์น้อย พูนขุนทด ซึ่งได้ชักชวนให้ อาจารย์มัตติกาเข้ามาทำงานที่ฝ่ายพระราชฐานชั้นในตั้งแต่พ.ศ.2523 นับเป็นระยะเวลากว่า 32 ปี ที่อาจารย์มัตติกา ได้สั่งสมภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ท่านได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการร้อยมาลัยและประดิษฐ์ดอกไม้สดประเภทต่างๆ จากอาจารย์น้อย และสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นพรสวรรค์ส่วนบุคคลของอาจารย์มัตติกา

องค์ความรู้ของอาจารย์มัตติกา เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับ การร้อยมาลัยแบบต่างๆ การจัดพานดอกไม้ การปักพุ่ม การทำเครื่องห้อย เครื่องแขวน การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สด การทำส่วนประกอบงานดอกไม้สด เช่น ร้อยอุบะ ร้อยตาข่าย ร้อยเฟื่อง เย็บแบบ เย็บเข็ม เย็บโบ ทำดอกข่า และการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่างๆ ที่ได้รับถ่ายทอดมาจากอาจารย์น้อย และผสมผสานกับการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตร์ที่วิทยาลัยครูสวนดุสิต

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์มัตติกา

ระยะเวลากว่า 20 ปี ในการสอน และกว่า 32 ปีในการปฏิบัติงานด้านดอกไม้สด อาจารย์มัตติกา ได้รับการสั่งสมความรู้โดยการสืบทอดจากญาติผู้ใหญ่และซึมซับมาจากการปฏิบัติงานในแผนกดอกไม้สด อีกทั้งยัง การศึกษาในวิชาชีพครู ทำให้อาจารย์มัตติกา มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักศึกษาโดยเน้นการให้กำลังใจในการทำงาน ช่วยผู้เรียนวินิจฉัยปัญหาและความต้องการ และช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของตนเอง อาจารย์มัตติกา กล่าวว่า การร้อยมาลัยนั้นเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียะและอารมณ์ ต้องใช้สมาธิสูง จึงจะสามารถถ่ายทอดผลงานออกมาได้ดี งานดอกไม้สดเป็นงานที่เน้นการปฏิบัติโดยการลงมือทำ และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ไม่สามารถลอกเลียนหรือจ้างให้ใครทำได้ งานแต่ละชิ้นจะมีเอกลักษณ์ซึ่งครูผู้สอนจะสามารถบอกได้ว่าใช้ฝีมือของนักศึกษาหรือไม่ อาจารย์มัตติกาจะเน้นให้นักศึกษาลงมือปฏิบัติโดยการลองผิดลองถูก และจะเดินดู พร้อมกับวิจารณ์ผลงาน ให้คำแนะนำ อธิบาย พร้อมทั้งสาธิตวิธีการ

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

อาจารย์มัตติกา มีเทคนิคการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยให้นักศึกษาได้ลงมือทำ ลองผิดลองถูกด้วยการ ค้นหาความถนัดของตนเอง พร้อมทั้งให้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ประกอบกับจินตนาการจากประสบการณ์ของตนเองในการสร้างสรรค์ผลงาน อาจารย์จะเป็นผู้เสนอแนะ ช่วยหาวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่สุดกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล อาจารย์มัตติกาแสดงทัศนคติต่อการนำความรู้ด้านดอกไม้สดไปใช้ประกอบอาชีพว่า ต้องการให้นักศึกษานำไปประกอบอาชีพได้ อาจารย์จะภูมิใจมาก รู้สึกมีความสุข โดยมีหลักคิดดังนี้

“เราทำงานกับสิ่งที่สูงที่สุดก็ต้องทำดีที่สุด ต้องทุ่มเทให้กับงาน ต้องตั้งใจทำ เราภูมิใจที่เจ้านายนำไปถวายพระ ทรงนมัสการ เราก็ได้บุญไปด้วย ไม่เบื่อหน่ายกับงานที่ทำ มีบางครั้งที่เหนื่อยบ้าง เครียดบ้างเวลา งานเยอะๆ แต่พอลงมือทำงานเราจะตั้งใจเพราะว่าตรงนี้เป็นหน้าที่ของเรา ต้องทำให้ดีที่สุด”

2. ประวัติชีวิต ผลงาน และองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญา ด้านอาหารและขนม

3. อาจารย์สมพร พ่วงพันธ์

อาจารย์สมพร พ่วงพันธ์ อายุ 76 ปี กระบวนการเรียนรู้ของอาจารย์สมพร เริ่มต้นจากการเรียนรู้ในครอบครัว โดยเรียนรู้จากพ่อและเมื่อได้เข้ามาอยู่ในวังขณะที่ยังอายุ 22 ปีก็ได้เรียนรู้จากป้า ญาติทางพ่อซึ่งได้เข้ามาถวายตัวอยู่ในวัง เช่น สูตรการทำหมหวาน ที่ป้าได้รับสืบทอดมาจากข้าหลวงในวังซึ่งเรียนรู้มาจากพระสนมในสมัย ร.5 ระยะเวลากว่า 52 ปี เป็นระยะเวลาอันยาวนานที่อาจารย์สมพรได้สั่งสมองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านอาหาร และเป็นเวลา 26 ปีที่ได้ทำการสอนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง)

อาจารย์สมพรได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากอาจารย์ทองเยาว์ที่มาช่วยสอนเมื่อครั้งโรงเรียนเปิดใหม่ๆ โดยใช้วิธีเรียนแล้วจดจำ และยังเรียนรู้จากการคิดสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาที่เรียนมาจากพ่อ เช่น การทำเครื่องแกงให้มีความหอม รสชาติกลมกล่อม ไม่ใส่ผงชูรส แล้วให้นักศึกษาหัดทำและแก้ไขจนได้สูตรที่ชัดเจน อาจารย์สมพรให้ความเห็นว่าอาหารไทยพิถีพิถัน ไม่มาดจะทำอะไรก็ได้ ถ้าไม่จดบันทึกไว้จะทำได้ เพราะอาหารไทยมีรายละเอียดมาก เครื่องต้องถึง ผู้ที่เรียนรู้และรักอาหารไทยจริงไปชิมที่ไหนต้องจำรสและนำมาทดลองปฏิบัติจริงได้ เทคนิคที่อาจารย์สมพรใช้คือ **จำรสชาติ ดู และจดรายละเอียดไว้ แล้วมาเขียนสูตรเอง** อาจารย์สมพรนับเป็นครูภูมิปัญญาที่ใฝ่หาความรู้ เรียนรู้จากการสังเกต การเลียนแบบ จดจำสิ่งที่เรียนรู้และนำมาปรับประยุกต์ให้เหมาะสม นอกจากนี้ยังรู้จักการชิมและจดจำรสอาหาร สิ่งที่สำคัญยิ่งคือการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นหลัง อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

องค์ความรู้ด้านอาหารและขนม

อาจารย์สมพรเป็นบุคคลสำคัญที่สืบทอดการทำอาหารและขนมแบบชาววังดั้งเดิม เช่น หมหวาน ยำหวาน แกงบวน ที่ทำเฉพาะงานพิธีโล้่นช้างที่วัดสุทัศน์ในสมัยก่อน กระทั่งอนัตตตรงเครื่อง สมอไทย ผัดทรงเครื่อง แกงเสียนพแก้ว กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์สมพร ให้ความสำคัญกับการอธิบายให้นักศึกษามีความเข้าใจก่อนลงมือทำ จากนั้นจะทำให้ดูและให้นักศึกษาลงมือฝึกปฏิบัติ ตรวจผลงาน รวมทั้งสอนและให้คำแนะนำวิธีการและเทคนิคต่างๆ เพิ่มเติม อาจารย์สมพร ให้ความเห็นเกี่ยวกับอาหารไทยไว้ว่า อาหารไทยต่างจากอาหารฝรั่งคือ อาหารฝรั่งมีการตวงแบบตายตัวชัดเจน แต่อาหารไทยใช้วิธี กะ-ประมาณ เช่น 1 ถ้วยตวง ก็จะไม่ใส่ลงไปหมด ต้องชิมก่อนแล้วปรุงจากน้อยไปหามาก

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

เทคนิคของอาจารย์สมพรนอกจากจะชิมรสเป็นแล้ว ยังต้องจดจำรสให้ได้และนำมาประยุกต์เป็นสูตรเฉพาะตัว อาจารย์สมพรใช้ทุกส่วนของวัตถุดิบให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ยังปรับปรุงรสชาติของอาหารให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยกล่าวว่า

“บางที่ต้องปรับในเรื่องรสชาติให้เข้ากับสมัยนิยมปัจจุบัน บางอย่างเป็นสูตรโบราณ คนสมัยใหม่อาจไม่ชินกับรสชาติ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย บางอย่างก็ได้อยู่แล้ว” และยังคงกล่าวถึงความภาคภูมิใจในชีวิตอีกว่า การได้มีโอกาสทำเครื่องเสวยถวายคือสิ่งที่ทำแล้วมีความสุข ทั้งยังมีคิดและหลักคิดในการดำเนินชีวิตและสั่งสอนศิษย์มายาวนานว่า “ต้องใฝ่หา ต้องใฝ่รู้ เลียนแบบ จดบันทึก จดจำ แล้วนำมาประยุกต์ มีความละเอียดอ่อน มีระเบียบ เวลาเรียนให้เรียนแบบรู้หลัก มีความรักในสิ่งที่เรียน เราชักสิ่งไหนจริงเราจะสามารถทำได้ ทำความดี ชื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อเพื่อน และเคารพสถานที่”

4. อาจารย์พิมพ์พรณ ประณีตทอง

อาจารย์พิมพ์พรณ ประณีตทอง อายุ 70 ปี เริ่มต้นเรียนรู้ในครอบครัว ด้วยคุณพ่อที่เป็นมหาเด็กล้มเครื่องและตั้งเครื่อง จึงมีความรู้เรื่องอาหารในวังและนำมาถ่ายทอด พร้อมกับเรียนทำอาหารและขนมโบราณจากคุณแม่ อาจารย์พิมพ์พรณจึงได้รับสืบทอดความรู้ด้านอาหารและขนมจากบรรพบุรุษและครอบครัวตั้งแต่เยาว์วัย เมื่ออายุได้ 27 ปี ได้เข้าทำงานในพระบรมมหาราชวัง ได้เรียนรู้งานช่างดอกไม้จากการปฏิบัติงานมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้อาจารย์พิมพ์พรณเป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านประณีตศิลป์ที่ได้รับการยกย่อง นับเป็นเวลากว่า 60 ปีที่อาจารย์พิมพ์พรณได้สั่งสมองค์ความรู้ในการทำอาหารและขนม และระยะเวลา 43 ปีที่ได้เรียนรู้งานช่างดอกไม้ ในระยะแรกที่มาสอนโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) อาจารย์พิมพ์พรณได้รับการทาบทามให้สอนวิชาช่างดอกไม้ แต่ด้วยมีความสามารถในการทำอาหารและขนมไทยโบราณ อาจารย์ใหญ่จึงให้สอนทำอาหารและขนมด้วย ต่อมามีการทำอาหารออกไปขายที่เบเกอรี่ ลูกค้าติด จึงได้สอนด้านอาหารและขนมอย่างเดียวยังแต่นั้นมา อาจารย์พิมพ์พรณสนใจใฝ่เรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูกและเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ อีกทั้งได้เรียนรู้จากผู้รู้ โดยซึมซับจากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญที่มาช่วยสอนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) นับว่าอาจารย์พิมพ์พรณเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์เชิงต่อยอด ทำให้มีการพัฒนาจากของเดิมมาสู่แนวทางที่มีคุณค่ามากขึ้น โดยไม่ทิ้งต้นฉบับเดิม กล่าวได้ว่างานประณีตศิลป์ที่ทรงคุณค่าควรมีการเรียนรู้จากของเก่าและพัฒนาไปสู่กลวิธีและรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ

องค์ความรู้ด้านอาหารและขนม อาจารย์พิมพ์พรณได้ตกตะกอนความรู้ความสามารถจากแหล่งความรู้ต่างๆ นำมาประยุกต์จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะหรือสูตรของตนเองขึ้นมา ดังจะเห็นได้จากการเรียนรู้พัฒนา และดัดแปลง ขนมจีนน้ำพริกขึ้นจนมีชื่อเสียงและได้รับรางวัลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประเภทคหกรรม จากกรุงเทพมหานคร และเป็นผู้คิดเมนูถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เช่น แกงเนื้อโรตีสี แกงจืดดอกขจร ข้าวอบสับปะรด ข้าวผัดปลาสด แต่ละเมนูที่อาจารย์พิมพ์พรณคิดสร้างสรรค์ขึ้น จะมีการปรับปรุงดัดแปลง ปรับประยุกต์และผสมผสานจนเกิดเอกลักษณ์ทั้งในด้านรูปลักษณ์และรสชาติ

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์พิมพ์พรณ ใช้วิธีสอนแบบผสมผสานและประยุกต์ เช่น ข้าวแขก เป็นขนมโบราณ ภาชนะที่ใส่ข้าวแขกจึงต้องใช้แบบโบราณ นั่นก็คือใบตอง ซึ่งอาจารย์พิมพ์พรณจะสอนให้นักศึกษาเรียนรู้วิธีการเย็บกระทงใบตองทั้งการใช้ไม้กลัดแบบดั้งเดิมและเย็บด้วยอุปกรณ์การเย็บสมัยใหม่ น้ำต้มหมูสามชั้น เป็นน้ำซุ๊ปเอาไปทำน้ำราดข้าวหมูแดง เดิมเป็นน้ำราดก้วยเตี่ยวหลอดแต่นำมาทำเป็นน้ำข้าวหมูแดง ทดแทนกันได้ โดยท่านกล่าวว่า “ทำครัวต้องรู้จักประยุกต์ รู้จักผสมผสาน นำเอาของมาดัดแปลงใช้ประโยชน์”

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ทุกเมนูของอาจารย์พิมพ์พรณ หัวใจสำคัญอยู่ที่ “การเอาใจใส่ลงไป” ในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การคัดเลือกและเตรียมวัตถุดิบที่ดี มีคุณภาพ จากนั้นต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนการทำการก่อนหลังให้เหมาะสม การชิมและปรุงรสจะอยู่ในช่วงท้ายๆ หมายความว่าถ้าเตรียมทุกอย่างได้ดีและถูกต้องตามขั้นตอนแล้ว รสชาติโดยรวมน่าจะออกมาตรงตามมาตรฐานทุกครั้ง ดังที่ลูกศิษย์ท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่าอาหารฝีมืออาจารย์พิมพ์พรณ สะอาด อร่อย และถึงเครื่อง

การชิมรสเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการประกอบอาหาร และการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสในการแยกแยะรสชาติของอาหาร ถือเป็นเคล็ดลับอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจในการปรุงอาหารออกมาให้มีรสชาติดี อาจารย์กล่าวอีกว่า “เทคนิคบางอย่างบอกใครไม่ได้ คนทำต้องรู้จักใส่ใจ รู้จักชิม”

นอกจากนี้อาจารย์พิมพ์พรณยังได้กล่าวถึงการดัดแปลงและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาว่า

“ทำอาหารต้องรู้ว่าอะไรจะดัดแปลงได้ ของไม่ค่อยทิ้ง..ทำครัวต้องรู้จักประยุกต์ ผสมผสาน นำเอาของมาดัดแปลงใช้ประโยชน์”

“การให้” เป็นหัวใจสำคัญของการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้ผล อาจารย์พิมพ์พรณจะสอนนักศึกษาด้วยความเมตตาและเมื่อจะไหว้วานหรือบอกกล่าวให้นักศึกษาทำอะไรจะพูดด้วยความไพเราะ แสดงถึงความผูกพันระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ และส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของลูกศิษย์ที่มีความสุขในการเรียนรู้ และตั้งใจรับการถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มที่ แม้บางครั้งการเรียนวิชาการและขนมจะเป็นงานหนัก โดยเฉพาะการฝึกงานในห้องฝึกขายที่อาจารย์พิมพ์พรณได้ดูแลอยู่ อาจารย์พิมพ์พรณ มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์และการเผยแพร่ความรู้ด้านอาหารและขนม ว่าการนำเอาความรู้ไปเผยแพร่ของเด็กรุ่นใหม่ที่ได้เข้ามาเรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์และสามารถนำไปเผยแพร่ต่อได้ หากมีความตั้งใจและฝึกฝนการทำอาหารจะช่วยให้ฝีมือพัฒนาจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญต่อไปในอนาคต

กล่าวได้ว่า เทคนิคและเคล็ดลับที่สำคัญในการทำอาหารและขนมของครูภูมิปัญญา คือการเลือกใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ การรู้จักชิมรสและใส่ใจในทุกรายละเอียดของการทำ แม้แต่การแช่ผัก หั่นผัก ลวกผัก ทอดผัก ครูภูมิปัญญาก็ให้ความสำคัญ เพราะถือว่าทุกส่วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้อาหารมีรสชาติที่อร่อย การใส่ใจในรายละเอียดต่างๆ ของการทำอาหารตั้งแต่การคั่วพริก คั่วถั่ว การเตรียมเครื่องน้ำพริก แม้แต่การปรุงรสก็ยังมีเทคนิค การทำอาหารของครูภูมิปัญญาต้องใส่ใจและเรียนรู้เทคนิคในทุกขั้นตอน ทั้งยังต้องรู้จักประยุกต์และดัดแปลงจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะหรือสูตรของตนเอง นักศึกษาเมื่อเข้ามาเรียนรู้อาจต้องฝึกฝน เพื่อให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงทักษะและฝีมือ พร้อมกับต้องรู้จักสังเกต จดจำและจดบันทึก และนำไปประยุกต์ พัฒนาต่อไป

3. ประวัติชีวิต ผลงานและองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญา ด้านปักสะดึง

5. อาจารย์นิธิมา ธิมากุล

อาจารย์นิธิมา ธิมากุล อายุ 52 ปี เป็นครูภูมิปัญญาที่มีความเชี่ยวชาญในการปักสะดึง ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านปักสะดึงจากครูผู้สอนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ตั้งแต่ปี 2534 นับเป็นเวลา 22 ปีที่อาจารย์นิธิมาได้สั่งสมภูมิปัญญาด้านปักสะดึง

กระบวนการเรียนรู้ของอาจารย์นิธิมา เริ่มต้นจากความชอบในงานศิลปะ คือการวาดรูป และการตัดเย็บเสื้อผ้า เมื่อมีโอกาสได้มาเรียนที่แผนกปักสะดึง ในขณะนั้นผู้เชี่ยวชาญของแผนกฯ มีจำนวนเพียงไม่กี่คนประกอบกับมีอายุมาก อาจารย์ผู้สอนได้มองเห็นฝีมือ และความสามารถในงานปักสะดึงของอาจารย์นิธิมา จึงทาบทามให้มาทำงานที่แผนกปักสะดึง ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน ปัจจุบันอาจารย์นิธิมาเป็นหัวหน้าแผนก และเป็นบุคคลสำคัญในการสอนงานช่างปักสะดึงในแผนกวิชาช่างปักสะดึงโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) โดยได้เริ่มสอนตั้งแต่วันที่ 9 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (รุ่นที่ 27) รวมระยะเวลาในการสอน 17 ปี

ผลงานสำคัญที่อาจารย์นิธิตาได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์และเป็นความภาคภูมิใจในชีวิตได้แก่งานฉลองพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการปักงานฉลองครองราชย์ 50 ปีและ 60 ปี ซึ่งประสบการณ์ในการปักงานฉลองพระองค์พระเจ้าอยู่หัว ก็ทำให้อาจารย์นิธิตาเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการลองผิดลองถูกอีกทางหนึ่ง

องค์ความรู้ด้านการปักสะตึง ของอาจารย์นิธิตาคือความรู้ในการปักสะตึงทุกประเภท ตั้งแต่การทำแม่สะตึง ทำซาสะตึง การชิงผ้า การลอกลาย การหมุนลาย การปักไหม การปักไหมทอง การปักดิน ปักเลื่อม ปักมุก การหักทองแรง เงินแรง การปักโดยใช้วัสดุหลายอย่างประกอบกันและการประดิษฐ์เครื่องใช้

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจารย์นิธิตาถ่ายทอดเพื่อให้นักศึกษาเข้าใจกระบวนการวิธีการและขั้นตอนการปักสะตึงแบบโบราณตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปจนถึงขั้นยาก นอกจากนี้ยังสอนให้นักศึกษาเลือกลายเอง แล้วนำมาให้ดูว่าใช้ได้หรือไม่ การเลือกลายเป็นเทคนิคการสอนที่ใช้กุศโลบายให้นักศึกษาเลือกในสิ่งที่ตนเองชอบและอยากทำ จากนั้นจะสอนให้นักศึกษารู้จักการมองลายและการเลือกลายว่าทำได้หรือไม่ อย่างไร เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและฝึกความคิดสร้างสรรค์ลวดลายที่ใช้ในการฝึกฝนจะเน้นลายไทยและลายเลียนแบบธรรมชาติ เพราะนักศึกษาจะต้องฝึกปักให้เลี้ยวได้ รู้เส้นและความอ่อนช้อย อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์งานปักโบราณอีกด้วย อาจารย์นิธิตา เริ่มจากการสาธิตให้ดู เพราะนักศึกษาแต่ละคนเลือกลายไม่เหมือนกัน เมื่อปักได้แล้ว อาจารย์จะเป็นเพียงผู้ชี้แนะ เพราะถือว่าเป็นผลงานและมีฝีมือของนักศึกษาเอง การสอนและประเมินผลงานจะดูเป็นรายบุคคล เพราะนักศึกษาแตกต่างกันทั้งวัย ประสบการณ์ และนิสัยใจคอ ในขั้นตอนปักผ้า ผู้ปักจะต้องใช้ศิลปะในการปักตั้งแต่การไล่เฉดสี การให้แสงและเงา ซึ่งขึ้นกับศิลปะในการสร้างสรรค์ผลงานของแต่ละคน

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้

งานปักสะตึงนอกจากผู้เรียนจะต้องใช้ความเพียรพยายามแล้ว ยังต้องอาศัยใจรักและเข้าใจพื้นฐานการปักที่ถูกต้อง ผู้เรียนต้องมีความรู้เรื่องผ้า การเลือกใช้สีในการปัก การปักสะตึงเสมือนกับการระบายสีด้วยไหมปัก ผลงานจะออกมาดีและสวยได้นั้นต้องเข้าใจพื้นฐานของงานปักและเทคนิควิธีต่างๆ เป็นอย่างดี อาจารย์นิธิตากล่าวว่า การปักสะตึงถือเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะ ผู้เรียนจะมีฝีมือการปักแตกต่างกันและมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเปรียบเสมือนการทอผ้าฝ้ายแปรลงบนผืนผ้าใบ และยังคงกล่าวอีกว่า การปักสะตึงสามารถบ่งบอกถึงอุปนิสัยใจคอของผู้ปัก ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการใช้สติและสมาธิอีกด้วย

ดั่งที่รัชนิ นักศึกษาแผนกวิชาปักสะตึงกล่าวว่า “ทำให้มันขึ้นเยอะคะ มันมีอะไรให้คิดอยู่ตลอดเวลาว่าเราจะทำมันออกมายังไง ได้สร้างสรรค์ได้เลือกแบบเลือกสีเองแล้วอาจารย์จะมานั่งบอกว่าควรทำในลักษณะไหน อาจารย์ท่านสอนก็ได้ไปเยอะ ตรงไหนเราไม่ได้ อาจารย์ก็จะคอยแนะ คอยสอนอย่างใกล้ชิด บอกเทคนิคอะไรต่างๆ ให้”

จึงอาจกล่าวได้ว่านักศึกษาที่ได้เรียนวิชาช่างปักสะตึงจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) นอกจากจะได้รับความรู้ในวิชาช่างขั้นสูงแบบโบราณแล้ว ยังได้พัฒนาตนเองในหลายด้านทั้งในด้านการฝึกสมาธิ การใช้สติ ความอดทน และได้เรียนรู้วิธีการคิด รวมถึงการใช้ความคิดสร้างสรรค์

ในด้านการนำไปประกอบอาชีพ อาจารย์นิธิตาให้ความเห็นว่าสามารถนำไปประกอบอาชีพได้แต่ต้องใช้ความอดทนสูง เนื่องจากเป็นงานฝีมือที่มีความละเอียด ต้นทุนสูง ใช้เวลานาน อาจารย์นิธิตาได้นำผลงานการปักสะตึงไปร่วมแสดงในนิทรรศการเทิดพระเกียรติพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าในเดือนพฤศจิกายน 2555 ณ

อาคารสำนักงานใหญ่ UNESCO กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ด้านงานช่างปักสะตึงโบราณของไทย เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยสู่สายตาของชาวโลก

ผลการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์

ผลจากการวิจัย พบว่าในภาพรวมครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ มีกระบวนการเรียนรู้และสั่งสมภูมิปัญญาดังนี้

1. เรียนรู้จากการสืบทอดในครอบครัวและเครือข่าย
2. เรียนรู้ด้วยตนเองจากการลองผิดลองถูกด้วยการลงมือทำ
3. เรียนรู้จากการปฏิบัติงานในราชสำนัก
4. เรียนรู้จากผู้รู้และอาจารย์ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง)
5. เรียนรู้จากการปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้สอนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) จากการคิดค้นวิธีการสอนและการแก้ปัญหาให้กับผู้เรียน
6. เรียนรู้โดยการคิดสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ผสมผสานและต่อยอดองค์ความรู้
7. เรียนรู้จากศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
8. เรียนรู้เรื่องอื่นๆ ที่สนใจหรือที่เกี่ยวข้อง เช่น เรียนรู้ด้านการวาดภาพ การตัดเย็บเสื้อผ้า การชิมอาหารจากที่อื่นๆ จักรสาน จดบันทึก ทดลองทำ และประยุกต์ความรู้
9. พรสวรรค์ส่วนบุคคล

ผลสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์

ผลสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ ในภาพรวมพบว่า ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ทั้ง 3 แขนงวิชา มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ผู้เรียนที่เหมือนกัน ดังนี้

1. การอธิบายและบอกแนวทางในการเรียน
2. การสาธิตหรือการทำให้ดู
3. การให้นักศึกษารู้จักสังเกตและทำตาม
4. การพาทำไปพร้อมๆ กัน
5. การให้ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสบการณ์
6. การให้ทดลองทำ
7. การให้ลองผิดลองถูก
8. การค้นหาสาเหตุของปัญหาการเรียนและให้คำปรึกษาแนะนำ
9. การตั้งคำถาม
10. การตีชมผลงาน เพื่อให้เกิดการปรับปรุง พัฒนา
11. สอนให้เอาใจใส่ในงานที่ทำ, ทำงานด้วยใจ
12. การให้จดบันทึกและจดจำในสิ่งที่เรียน
13. การใช้ความอดทนและพยายาม
14. การทำงานด้วยความประณีต ละเอียดและรอบคอบ
15. เรียนจากง่ายไปหายาก เรียนจากส่วนย่อยไปหาองค์รวม

ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้

ประณีตศิลป์ทั้ง 3 แขนงวิชา เป็นงานที่เน้นการปฏิบัติ นักศึกษาต้องเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ซึ่งเมื่อครูภูมิปัญญาได้สอนโดยการอธิบายและการสาธิตแล้ว นักศึกษาจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ครูภูมิปัญญาจะเดินดูผลงานของนักศึกษาพร้อมกับวิจารณ์ผลงาน ให้คำแนะนำ เมื่อมีจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ครูภูมิปัญญาจะใช้วิธีการอธิบาย พร้อมทั้งสาธิตให้ดู และแนะนำให้นักศึกษารู้จักเทคนิคและใช้ความคิดสร้างสรรค์ หากผลงานยังออกมาไม่ดีครูภูมิปัญญาจะเน้นให้ปรับปรุงผลงาน

ในภาพรวมพบว่า ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ทั้ง 3 แขนงวิชา มีขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ใน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ ครูภูมิปัญญาจะอธิบายและบอกแนวทางในการเรียน เช่น แนะนำวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนพร้อมทั้งอธิบายความรู้พื้นฐานของแต่ละแผนกวิชา พร้อมทั้งวิธีการปฏิบัติตัวในการเรียน
2. ขั้นดำเนินการ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ผู้เรียน โดยเรียนจากง่ายไปหายาก เรียนจากส่วนย่อยไปหาองค์รวม ให้ทดลองทำ ให้ลองผิดลองถูก ค้นหาสาเหตุของปัญหาการเรียนและให้คำปรึกษาแนะนำ สอนให้

เอาใจใส่ในงานที่ทำ นอกจากนี้ นักศึกษายังต้องรู้จักจัดบันทึกและจดจำในสิ่งที่เรียน ใช้ความอดทนและเพียรพยายามในการเรียน ทั้งต้องทำงานด้วยความประณีต ละเอียด รอบคอบ

3. ชั้นแนะนำ วิจารณ์ ปรับปรุง ครูภูมิปัญญาจะใช้การตั้งคำถาม การติชมผลงาน และให้ปรับปรุงฝีมือ เพื่อให้นักศึกษาเกิดการพัฒนา

4. ชั้นประเมินผล จะประเมินโดยการตรวจผลงานทั้งรายบุคคล รายกลุ่ม ประเมินผลงานจากการสอบและจากการส่งงาน

รายละเอียดตามแผนภูมิที่ 1 รูปแบบองค์ความรู้ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์

วิธีการถ่ายทอดความรู้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละแขนงวิชา จะมีความแตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะของงาน ดังนี้

ด้านดอกไม้สด

1. สอนให้ใจเย็น ไม่ให้เครียดกับชิ้นงานที่ทำ ใช้สุนทรียะและสมาธิในการทำงาน 2. การให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง 3. สอนให้รู้จักการตัดแปลง นำส่วนต่างๆ ของดอกไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หมดทุกส่วน

ด้านอาหารและขนม

1. การให้ชิม 2. สอนให้รู้จักตัดแปลง ใช้ทุกส่วนของวัสดุให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงวิธีการเก็บรักษาและถนอมอาหาร 3. จัดบันทึกไว้เป็นสูตร

ด้านปักสะดึง

1. ให้นักศึกษาเลือกปลายเอง พร้อมทั้งแนะนำวิธีการมอกลาย เลือกปลาย โดยให้นักศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและฝึกด้านความคิดสร้างสรรค์ 2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 3. การสอดแทรกด้านจิตใจ สมาธิ ความอดทน ความละเอียดประณีต ฝึกจิตให้เป็นคนใจเย็น

ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์กับศาสตร์การสอนผู้ใหญ่

การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักศึกษาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ใหญ่ ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สังคม และสติปัญญา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์มีหลักหรือศาสตร์ในการสอนผู้ใหญ่ โดยคำนึงถึงลักษณะ ปัจจัยแวดล้อมด้านภูมิหลัง ประสบการณ์และความสามารถส่วนบุคคลเพื่อให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและบรรลุวัตถุประสงค์

หลักการสอนผู้ใหญ่ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ถ่ายทอดความรู้โดยคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่ตามแนวคิดของ Lindeman (1987) ที่กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้ใหญ่คือประสบการณ์ และการให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้ใหญ่ทั้งด้านรูปแบบการเรียนรู้ ระยะเวลา สถานที่ และความเร็วช้าของกิจกรรมการเรียนรู้ ดังที่อาจารย์น้อยและอาจารย์มัตติกาได้ใช้วิธีนี้ในการเรียนการสอน โดยให้การยอมรับในความแตกต่างและความสามารถส่วนบุคคลของผู้เรียน ไม่เร่งผู้เรียน พยายามให้ผู้เรียนไม่เกิดความกดดันและเครียด เพราะจะส่งผลต่อการรื้อยมาลัยซึ่งต้องใช้จิตใจ สมาธิและสุนทรียะในการรื้อย นอกจากนี้กระบวนการสอนของอาจารย์น้อยและอาจารย์มัตติกา ยังสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ของ Rogers (1969) ที่กล่าวถึงการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสมไว้ว่า ควรจัดบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของตนเอง และมีอิสระในการเรียนรู้

นอกจากนี้อาจารย์มัตติกายังได้วินิจฉัยปัญหาในการเรียน พร้อมกับช่วยผู้เรียนให้ได้พบหนทางที่เป็นไปได้ใหม่ๆ และช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการความรู้ใหม่จากประสบการณ์เดิม ซึ่งกระบวนการสอนของอาจารย์มัตติกาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ของ Malcolm Knowles ที่กล่าวว่าการสอนเสมือนกับกระบวนการออกแบบและจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่ง Knowles ได้ใช้ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) โดยรวมเอากระบวนการสอนและการเรียนเข้าด้วยกัน และให้ความสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน การวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ กำหนดทิศทางการเรียนรู้

ออกแบบรูปแบบประสบการณ์เรียนรู้ จัดประสบการณ์เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ และประเมินผลลัพธ์และความต้องการในการเรียนรู้ นอกจากนี้การสอนวิชาช่างดอกไม้ของอาจารย์น้อยและอาจารย์มัตติกาต่างใช้ความเป็นมิตร สนับสนุนนักศึกษาทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่ม ส่วนอาจารย์นิธิตาได้ช่วยให้ผู้เรียนใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ในการเรียนรู้ และนำเสนอวิธีการเรียนรู้ตามระดับประสบการณ์ของผู้เรียน สนับสนุนเทคนิคกระบวนการ ให้ข้อเสนอแนะที่มีประสิทธิภาพแก่ผู้เรียน ซึ่งกระบวนการสอนของอาจารย์นิธิตาไม่ได้ใช้ตำราในการสอน จึงถือได้ว่าอาจารย์นิธิตาเป็นทรัพยากรบุคคลทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ของ Jerome S. Bruner (1991) ที่กล่าวว่า การสอนผู้ใหญ่ควรจะสอนตามประสบการณ์และควรดูความแตกต่างของอายุ ความแตกต่างในสไตล์ของผู้เรียน รวมทั้งความแตกต่างของเนื้อหา เรื่องราวและความสามารถในการทำความเข้าใจของผู้เรียน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยน (Transform) และส่งต่อ(Transfer) สิ่งที่เรียนรู้ ในด้านการสนับสนุนผู้เรียนอาจารย์น้อยและอาจารย์พิมพ์พรณเป็นผู้ที่ลูกศิษย์ยกย่องและให้ความเคารพนับถือมาก ทั้งสองท่านเป็นครูที่ใจดี มีเมตตาและมีความสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียน ดังทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ของ Stephen Brookfield (1984) และอาจารย์สมพรที่เน้นการสอนโดยการชี้แนะและใช้กระบวนการสอนทั้งแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered) และผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered)

อภิปรายผลการวิจัย

องค์ความรู้และภูมิปัญญาของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ได้รับการสืบทอดมาจากราชสำนักตั้งแต่ครั้งอดีต การเรียนการสอนจะเน้นแบบโบราณ เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ประณีตศิลป์แบบดั้งเดิม แต่ก็มีมีการปรับประยุกต์วัสดุ อุปกรณ์บางอย่างให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป งานประณีตศิลป์ทุกสาขาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหารและขนม ดอกไม้สดหรือปักเสด็จ ล้วนเป็นงานที่ใช้ฝีมือ เวลาและความมีใจรัก การถ่ายทอดความรู้ในเชิงอนุรักษ์สู่คนรุ่นต่อไป เป็นพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้องค์ความรู้ประณีตศิลป์เหล่านี้ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา ผลตอบแทนที่ได้แก่นักศึกษาไม่เพียงแต่ความรู้ที่ได้รับเท่านั้น แต่ยังได้รับผลตอบแทนทางด้านจิตใจ คือ ผู้เรียนมีอารมณ์เยือกเย็นสุขุม มีสมาธิที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และยังเป็นทางนำไปสู่ความภูมิใจในการประกอบอาชีพและถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นต่อไป

ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ทุกท่านสำนึกในการเป็นข้าราชการสำนักและพระราชดำริสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักไทย ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อการใช้ชีวิต เครื่องประกอบทุกพระราชพิธีสร้างขึ้นจากฝีมือของคน ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ล้วนเป็นงานประณีตศิลป์ที่ทุกคนตั้งใจทำขึ้นเพื่อถวายในหลวง งานเหล่านี้ประณีตและงดงามเกินกว่าที่จะใช้มูลค่าของเงินเป็นค่าจ้าง พวกเขาทำด้วยใจ ทำด้วยความรัก ทำด้วยความศรัทธาที่มีต่อพระมหากษัตริย์ และด้วยความรัก ความศรัทธาที่ตนเองทำให้เกิดผลงานอันวิจิตร งดงามเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นสูงที่มีคุณค่าอย่างใหญ่หลวงต่อแผ่นดินไทยในปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่เยาวชน คนไทยในยุคปัจจุบันควรจะต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพราะไม่เพียงความงดงามอันวิจิตรที่สัมผัสได้ด้วยจิตวิญญาณของผู้รังสรรค์ ที่สะท้อนถึงความรัก ความศรัทธาอย่างยิ่งใหญ่เท่านั้น

ศิลปะอันงดงามจิตรเหล่านี้เมื่อเข้ามาประกอบในพระราชพิธีต่างๆ ยังสามารถสะท้อนประวัติศาสตร์ชาติไทย รวมถึงแฝงปรัชญาที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีไทยที่ไม่ว่ายุคสมัยจะแปรเปลี่ยนไปขนาดไหนก็ยัง สามารถใช้ได้เพราะปรัชญาต่างๆ ที่แฝงด้วยคติธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นความจริงที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คน สะท้อนถึงความรักความศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของคนไทยที่มีต่อพระมหากษัตริย์

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเสี่ยงต่อการสูญหาย จึงมีความจำเป็นที่ต้องหีบยกองค์ความรู้เหล่านี้ขึ้นมาจัดการด้วยกระบวนการวิจัย และจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ และควรได้รับการบันทึกในรูปแบบที่สามารถสืบค้นได้ง่าย มีขั้นตอนและระบบในการสืบค้น ข้อมูลที่เชื่อมโยงกันในศาสตร์ของงานประณีตศิลป์ในแต่ละแขนง ซึ่งข้อเสนอแนะในการสืบทอดและป้องกันการสูญหายขององค์ความรู้ด้านประณีตศิลป์ที่ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม สมควรที่สถาบันการศึกษา และ นักวิชาการต่างๆ จะนำไปศึกษาต่อยอดองค์ความรู้ ดังนี้

1. มีการเก็บรักษาองค์ความรู้และทักษะของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ทุกท่านไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (บันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง สิ่งพิมพ์หรือสื่ออื่นๆ)

2. การจัด Training for the trainer เพื่อพัฒนาคนที่มีใจรักและสนใจงานประณีตศิลป์ในแต่ละแขนงให้สามารถสืบทอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไป

3. หน่วยงานทางการศึกษา ส่งเสริมให้ผู้สอนงานช่างประดิษฐ์สตรี ได้เข้ามาศึกษางานประณีตศิลป์ชั้นสูง โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) เพื่อให้ครูช่างเหล่านี้ได้เป็นผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านการศึกษาในระบบ นอกกระบบ ตามอัยาศัยหรือการฝึกอบรม โดยเน้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของการสืบทอดองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคที่จำเป็นในงานประณีตศิลป์ พร้อมทั้งสนับสนุนให้พัฒนาผลงานสู่ระดับความเป็นเลิศ

4. อนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ในราชสำนัก ให้อยู่ในฐานะทรัพย์สินมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติและดำเนินการให้ได้ขึ้นทะเบียนเลขที่ 38 ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

5. ส่งเสริม สนับสนุนยกย่องและเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาให้เป็นครูภูมิปัญญาของแผ่นดินที่สามารถดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดจัดการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

6. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีศูนย์กลางการถ่ายทอดและประสานงาน เพื่อให้ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ได้ฟื้นฟู พัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อไป เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเชื่อมโยงกับการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัยาศัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดระบบผู้ทรงภูมิปัญญาของยูเนสโก

7. จัดแหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ด้านประณีตศิลป์ ให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการต่างๆ ที่ต้องการศึกษาและนำเนื้อหาและเทคนิควิธีการด้านภูมิปัญญาประณีตศิลป์ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่หรือกรณีอื่นๆ ต่อไป อันเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่บนฐานความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ของไทยและสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากลในยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเอกลักษณ์และคุณค่าของงานประณีตศิลป์ทั้ง 3 ด้าน โดยทำการศึกษาระยะยาว เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงในวิถีของงานประณีตศิลป์ทั้ง 3 ด้านอย่างชัดเจน
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้ระเบียบวิธีวิจัย (research methodology) อื่นๆ เช่น การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยหรือตัวแปรที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการเรียนการสอน
3. ในด้านปัจจัยเชิงปริมาณ ควรมีการศึกษารูปแบบเชิงเปรียบเทียบตัวแปร หรือจัดทำแนวทางการพัฒนาให้กับครูต้นแบบ
4. กรองทองที่ได้สูญหายไป ควรมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยความร่วมมือระหว่างสำนักพระราชวังและกรมศิลปากร เพื่อสืบสานงานช่างประดิษฐ์ชั้นสูงในราชสำนักไว้
5. การอนุญาตด้วยระเบียบทางราชการต่างๆ ในการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควรได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงาน ไม่ใช่เป็นเพียงหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งความรู้เหล่านี้ถือเป็นมรดกของชาติ ไม่ควรหวงเอาไว้หรือทำให้ติดขัดด้วยกฎระเบียบบางประการ เพราะอาจทำให้มรดกของชาติสูญหายได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย.

กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2551.

ชาย โปธิสตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ, 2554.

รวีวรรณ ชินะตระกูล (2539). เทคนิคการวิจัย: การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เจริญผล, 2542.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. คู่มือการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย(สิ่งพิมพ์รัฐบาล). กรุงเทพฯ :

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551.

ภาษาต่างประเทศ

Bhola, H. S. Words of Wisdom" for Youth and Adults: The Cultural Context of Program Design.

Washington, D.C. : Distributed by ERIC Clearinghouse, 1990.

Brookfield, S.D. "Self-Directed Adult Learning: A Critical Paradigm." Adult Education Quarterly

35, 2 : 59-71, 1984.

Bruner, J. From joint attention to the meeting of minds. In C. Moore & P. Dunham

(eds.), Joint Attention: Its Origins And Role In Development. Hillsdale, N.J.:

Erlbaum."The Narrative Construction of Reality" (1991). Critical Inquiry, 18:1, 1-21.

Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions Paris.

Accessed February 12-15, 2011. Available from <http://www.unesco.org/culture/>

Gomathi mani. “Adult Learning Theory & Practice.” Sterling Publishers Private Limited : New Delhi, 1994.

Guidelines for the Establishment of a “Living Human Treasures” System by UNESCO. Accessed September 29 (2011). Available from www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00031-EN.pdf

Knowles, M. S. “The adult learner: A neglected species.” Houston: Gulf Publishing Company. Revised Edition 1990, 1973.

Knowles, M.S. “Self-Directed Learning : A Guide for Learner and Teacher.” New York : Association Press, 1975.

Lindeman, E. C. “Building a social philosophy of adult education.” in Learning Democracy: Eduard Lindeman on adult education and social change, Edited by S. Brookfield. Beckenham: Croom Helm, 1987.

Nonaka I. and Takeuchi H. Creating knowledge in practice In Knowledge creating company. New York : Oxford university press, 1995.

Peter, Jarvis. “Adult Education and Lifelong Learning : Theory and Practice.” Edition 4. 270 Madison Ave, Newyork : Routledge, 2010.

Pryer, Alison. “Embodied Wisdom: Meditations on Memoir and Education.” IAP : Information Age Publishing, Inc, 2010.

Rogers. “Freedom to learn: a view of what education might become.” Columbus, OH, : Charles E. Merrill, 1969.

Artisans of the king of the Royal House of Chakri, Accessed February 12 - 15, (2011). Available from <http://www.kluaynamthai.com/Nursery/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=157>

Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions Paris.

Accessed February 12-15, (2011). Available from <http://www.unesco.org/culture/>

Guidelines for the Establishment of a “Living Human Treasures” System by NESCO.(2011).

Accessed September 29, (2011). Available from

www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00031-EN.pdf

The King and formal education. Accessed February 12 - 15, (2011). Available from

http://region3.prd.go.th/The_King/king_study_02.php